

**Пономарьова Катерина Іванівна,**  
*кандидат педагогічних наук,  
старший науковий співробітник,  
провідний науковий співробітник  
відділу початкової освіти  
Інституту педагогіки НАПН України*

## **ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ В ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ**

### **Анотація**

У тезах розкрито сутність якісних характеристик навички читання. Представлено засоби їх формування в процесі навчання грамоти першокласників.

*Ключові слова:* навчання грамоти, навичка читання, засоби формування.

### **Аннотация**

В тезисах раскрыта сущность качественных характеристик навыка чтения. Представлены средства их формирования в процессе обучения грамоте первоклассников.

*Ключевые слова:* обучение грамоте, навык чтения, средства формирования.

### **Abstract**

Theses reveal the essence of the qualitative characteristics of reading skills. The means of their formation in the process of teaching first-class literacy are presented.

*Key words:* literacy training, reading skills, forming tools.

Відповідно до типових освітніх програм для 1-2 і 3-4 класів закладів загальної середньої освіти одним із завдань початкового мовно-літературного курсу є формування в молодших школярів повноцінної навички читання [4, с. 192]. Важливість цього завдання аргументується тим, що від сформованості навички читання залежить успішність навчання дитини не тільки в початковій, а й у наступних ланках освіти, а також здатність орієнтуватись у великому потоці інформації, з яким доводиться стикатися сучасній людині.

У сучасній лінгводидактиці навичка читання трактується як автоматизоване уміння озвучувати друкований текст, розуміти його основну думку і виявляти власне ставлення до прочитаного. [2, с. 120] Повноцінна

навичка читання має чотири якісні характеристики: правильність, виразність, усвідомленість і швидкість.

Під правильністю розуміємо плавне читання без помилок і спотворення слів. Виразність читання забезпечується здатністю засобами усного мовлення передавати слухачам головну думку твору і власне ставлення до нього. Усвідомленість читання розглядаємо як розуміння задуму автора, усвідомлення художніх засобів, які допомагають реалізувати цей задум, й осмислення свого ставлення до прочитаного. Швидкість читання – це темп, який забезпечує розуміння прочитаного. [3, с. 23]

Усі зазначені якості взаємопов'язані і взаємозалежні, оскільки без правильного озвучування графічних знаків (букв) неможливе розуміння окремих одиниць тексту (слів), без розуміння значення кожної одиниці тексту неможливо зрозуміти їх зв'язок, а без внутрішніх зв'язків окремих компонентів тексту не відбудеться усвідомлення основної думки твору. Водночас, розуміння загального змісту твору забезпечує правильність читання його елементів, а правильність читання і розуміння тексту стають основою для виразності читання. Швидкість, тобто темп читання, за певних умов стає засобом виразності. Тому формування навички читання передбачає одночасну роботу над усіма її якостями. Розпочинається цей процес у першому класі в період навчання грамоти.

Засобами формування правильності читання є тренувальні вправи, інтерактивні прийоми, спрямовані на вдосконалення зорового сприймання букв, складів і слів, на розвиток артикуляційного апарату, регулювання дихання. Зокрема, для вдосконалення зорового сприймання доцільними є прийоми, що передбачають читання букв і складів у лінійних таблицях по горизонталі і вертикалі, читання «по сходинках», читання складів і слів у променевих таблицях, колонках, читання слів, які відрізняються однією буквою, мають однакові префікси, закінчення тощо. Розвитку артикуляційного апарату сприяє гімнастика для зміцнення м'язів органів мовлення, вправи для відпрацювання артикуляції голосних і приголосних звуків, чітке промовляння

пар твердих і м'яких приголосних звуків, правильне, гучне й чітке вимовляння ряду складів, читання складів у таблиці по горизонталі і вертикалі з нарощуванням швидкості, читання речень і текстів, у яких часто повторюється той самий звук, читання чистомовок, скоромовок тощо. Для формування в першокласників уміння регулювати дихання під час читання ефективними є вправи, у процесі яких діти тренуються робити тривалий видих, раціонально використовувати і своєчасно відновлювати запас повітря. Такими є прийоми «задуй уявну свічку», «здуй пушинку», «зобрази свист вітру», «продзижчи, наче жук», «зобрази шум двигуна», вправи на поступове збільшення кількості слів, прочитаних одним видихом повітря та ін.

Робота над виразністю читання охоплює такі напрями: технічний (вправи на тренування дихання, відпрацювання дикції); інтонаційний (читання речень, різних за метою висловлювання та інтонацією, виділення логічним наголосом ключових слів, передача голосом власного ставлення до того, про що йдеться в тексті); смисловий (аналіз змісту прочитаного, характеристика персонажів, визначення основної думки тексту); тренувальний (вправляння у виразності читання тексту після його аналізу). [2, с. 141]

Усвідомленість читання розглядається в методиці на різних рівнях. Перший рівень збігається з формуванням навички читання і передбачає розуміння значення більшості слів, вжитих як у прямому, так і в переносному значеннях, розуміння змісту речень, окремих частин і цілого тексту. Другий рівень базується на першому і передбачає усвідомлення ідейного спрямування тексту, розуміння значення художніх засобів, позиції автора і вироблення власного ставлення до прочитаного. Третій рівень усвідомленості читання досягається тоді, коли читач має свої читацькі інтереси, самостійно визначає власне коло читання, враховуючи свої можливості. [2, с. 130]

Опанування першокласниками свідомого читання забезпечується виконанням ними різноманітних завдань, наприклад: визначити, якому малюнку відповідає речення, пояснити, що на малюнку не так, як у тексті,

назвати персонажів тексту, знайти в тексті опис ілюстрації, придумати заголовок до тексту і пояснити свою думку тощо. [1, с. 59]

Працюючи над нарощуванням швидкості читання варто брати до уваги, що вона значною мірою залежить від поля зору читача, під яким розуміємо відрізок тексту, який читач охоплює одним поглядом, фіксує і відтворює. Під час кожної фіксації читач робить зупинку. На початковому етапі формування навички читання поле зору в першокласників мале, може охоплювати лише одну букву. Тому вони роблять багато зупинок на одному рядку, що уповільнює темп читання. Для розширення поля зору учнів доцільно використовувати вправи на зразок: дивитись, не зводячи очей, на певну крапку, намагаючись побачити те, що поруч з нею; знайти слово, заховане в ряду чи таблиці букв; знайти певне слово в реченні, невеликому тексті тощо. Засобами розвитку швидкості читання є спеціальні вправи: колективне читання тексту в темпі, який задає вчитель; читання невеликих відрізків тексту в різних темпах (повільному, середньому і швидкому); читання тексту на час (фіксується час, за який учень прочитав текст); читання уривка за вказаний час (визначається обсяг тексту, який учень прочитав упродовж певного часу).

З метою удосконалення якісних характеристик навички читання необхідно пропонувати першокласникам по кілька разів читати той самий дидактичний матеріал. При цьому слід враховувати здатність учнів цього віку швидко запам'ятовувати подані в букварі склади, слова, речення, невеликі тексти і під час повторного читання відтворювати їх з пам'яті. Щоб запобігти цьому, варто використовувати вибіркоче читання, читання дещо змінених речень чи текстів, пропонувати завдання такого змісту: читати в колонках слова від нижнього до верхнього; прочитати найкоротше слово, найдовше; прочитати слова, які починаються з певної букви, чи закінчуються на певну букву; прочитати останнє речення в тексті; прочитати речення, яке починається з певної букви чи заданого слова тощо.

Важливим фактором впливу на ефективність формування в першокласників повноцінної навички читання є мотиваційних компонент

навчання. Для його забезпечення необхідно добирати тексти для читання з урахуванням інтересів і вподобань дітей, їх вікових можливостей, використовувати ігрові ситуації, інтерактивні прийоми, різноманітний дидактичний матеріал, привабливі наочні та аудіовізуальні засоби, часто змінювати види роботи, форми організації навчальної діяльності, способи навчальної взаємодії школярів тощо.

#### **Література**

1. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 кл.: посіб. для вчителя. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2012. 224 с.
2. Львов М. Р., Горецкий В. Г., Сосновская О. В. Методика преподавания русского языка в начальных классах : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2007. 464 с.
3. Пономарьова К. І. Пріоритети в навчанні грамоти першокласників НУШ. *Початкова школа*. 2018. № 8. С. 21-25.
4. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. Київ: Світоч, 2019. 336 с.